

УДК 657.1.012

DOI: <https://doi.org/10.32840/2522-4263/2021-2-13>

Волошина-Сідей В.В.
кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри фінансів та обліку
Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського

Voloshina-Sidey Victoria
Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer at the Department of Finance and Accounting
V.O. Sukhomlynskyi National University of Mykolaiv

АНАЛІЗ ОЦІНКИ РИЗИКІВ ЯК ІНСТРУМЕНТ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ ТА КОРОНАКРИЗИ

ANALYSIS OF RISK ASSESSMENT AS A TOOL FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF ENTREPRENEURSHIP IN THE CONTEXT OF GLOBAL CHALLENGES AND THE CORONA CRISIS

АНОТАЦІЯ

У статті актуалізуються питання, що стосуються проблем ідентифікації та своєчасної оцінки й аналізу ризиків для забезпечення економічної безпеки підприємництва з позиції зростання інтеграційних процесів у світовій економіці. Відзначено, що формування сучасного бізнесу пов'язане з появою нових глобальних загроз у сфері економічної безпеки на прикладі пандемії коронавірусу COVID-19. У ході дослідження аналізуються причини виникнення основних ризиків і загроз під впливом пандемії та наслідків для економічної активності малого та середнього бізнесу в країні. Результати проведеного дослідження дають змогу визначити сутність поняття ризику, описати вдосконалену класифікацію найбільш імовірних ризиків для малого та середнього бізнесу в кризових ситуаціях, спричинених упровадженням локдаунів та змін у законодавстві, найбільш постраждалим від економічного та «ковідного» тиску сектори і розглянути можливі напрями і тенденції подальшого економічного відновлення та розробити деякі шляхи оцінки та нівелювання ризиків. Також пропонується впровадити в майбутньому стрес-тести для всіх рівнів підприємств та організацій, які зможуть урахувувати й аналізувати більш широкий діапазон можливих сценаріїв і ризиків, пов'язаних із загрозою пандемії і впливом цих наслідків на стабільність та стресостійкість бізнесу. Перспективою подальших досліджень у даній тематиці може стати дослідження взаємозв'язку та можливих наслідків, які виникають у бізнесі під впливом сучасних ризиків, та розроблення концепції «стресостійкості» підприємства.

Ключові слова: ризик, інтеграційні процеси, пандемія COVID-19, загрози, оцінка ризиків, криза, економічні втрати.

АННОТАЦИЯ

В статье актуализируются вопросы, касающиеся проблем идентификации и своевременной оценки и анализа рисков для обеспечения экономической безопасности предпринимательства с позиции роста интеграционных процессов в мировой экономике. Отмечено, что формирование современного бизнеса связано с появлением новых глобальных угроз в сфере экономической безопасности на примере пандемии коронавируса COVID-19. В ходе исследования анализируются причины возникновения основных рисков и угроз под влиянием пандемии и последствий для экономической активности малого и среднего бизнеса в стране. Результаты проведенного исследования позволяют определить сущность понятия риска, описать усовершенствованную классификацию наиболее вероятных рисков для малого и среднего бизнеса в кризисных ситуациях, вызванных внедрением локдаунов и изменениями в законодательстве, наиболее пострадавшие от экономического и «ковидного» давления сектора, рассмотреть возмож-

ные направления и тенденции дальнейшего экономического восстановления и разработать некоторые пути оценки и нивелирования рисков. Также предлагается внедрить в будущем стресс-тесты для всех уровней предприятий и организаций, которые смогут учитывать и анализировать более широкий диапазон возможных сценариев и рисков, связанных с угрозой пандемии и влиянием этих последствий на стабильность и стрессоустойчивость бизнеса. Перспективой дальнейших исследований в данной проблематике может стать исследование взаимосвязи и возможных последствий, которые возникают в бизнесе под влиянием современных рисков, и разработка концепции «стрессоустойчивости» предприятия.

Ключевые слова: риск, интеграционные процессы, пандемия COVID-19, угрозы, оценка рисков, кризис, экономические потери.

ANNOTATION

The article highlights the issues related to the problems of identification and timely assessment and analysis of risks to ensure the economic security of entrepreneurship from the standpoint of growth of integration processes in the world economy. It is noted that the formation of modern business is associated with the emergence of new global threats to economic security on the example of the coronavirus pandemic COVID-19. In the conditions of transformation of entrepreneurial risks, when existing methods and mechanisms of their management cease to be fully adequate to new realities and modern challenges, it is necessary to develop a modern concept of risks, improve their classification and improve existing mechanisms for analyzing and assessing business impacts. Thus, the study of these problems is the main purpose and objectives of the scientific article. The study analyzes the causes of major risks and threats under the influence of the pandemic and the consequences for the economic activity of small and medium-sized businesses in the country. The results of the study allow defining the essence of the concept of risk, to describe the improved classification of the most probable risks for small. Medium business in crises caused by the introduction of "lockdowns" and changes in legislation, the most affected by economic and further economic recovery and develop some ways to assess and mitigate risks. It is also proposed to introduce future stress tests for all levels of enterprises and organizations, which will be able to take into account and analyze a wider range of possible scenarios and risks associated with pandemic threats and the impact on business stability and resilience. Entrepreneurial risk management is complicated by the current situation of the Ukrainian economy in the world, as well as changes in the political, financial and global spheres have an increasingly significant impact on economic processes, including at the level of each individual business structure.

Prospects for further research on this topic may be the study of the relationship and possible consequences that arise in business under the influence of modern risks and the development of the concept of "stress resistance" of the enterprise.

Key words: risk, integration processes, COVID-19 pandemic, threats, risk assessment, crisis, economic losses.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Теорія і практика підприємництва сьогодні заходяться на новому етапі розвитку, який визначається глобалізацією, трансформацією системи економічних зв'язків між господарюючими суб'єктами, інформатизацією усіх сфер людської діяльності, а також під гнітючим впливом коронакризи як одного з глобальних чинників банкрутства малого та середнього бізнесу. Усе це не може не відбиватися й на такому процесі, як виникнення, аналіз і модифікація ризиків та їхній вплив на підприємницької структури.

Характер управлінської діяльності у сфері ризиків також зазнає численних змін, серед яких слід виділити використання якісно оновленого інформаційного інструментарію та забезпечення всіх видів безпеки, включаючи інформаційну, поряд із розширенням вимог до працівників в умовах дистанційної роботи, використання інформаційних технологій, здатних адаптувати підприємницьку діяльність до умов сьогодення. Управління підприємницькими ризиками ускладнюється на тлі поточного становища української економіки у світі, а також змін у політичній, фінансовій та глобальній сферах, що чинять усе більш істотний вплив на економічні процеси, у тому числі й на рівні кожної окремо взятої підприємницької структури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Насамперед слід зауважити, що питанням аналізу, оцінки та ідентифікації ризиків та їхнього впливу на стан діяльності бізнесу займалися науковці на всіх щаблях розвитку економіки як у світі у цілому, так і на теренах українського бізнесу та науки. Водночас варто звернути особливу увагу на публікації у цьому контексті таких учених, як Д. Блум, Д. Кеннінг, Е. Брейнерд, М. Зіглер, В.В. Вітлінський, Г.І. Великоіваненко, Н.М. Внукова, В.А. Смоляк, М.М. Дмитрієв, С.А. Кошечкін, Л.І. Донець, І.Ю. Івченко, О.А. Зоріна, М.А. Хвесик, А.М. Штангрет та ін. Науковцями досліджено базові засади оцінки ризиків, теоретико-методологічні концепції оцінки та ідентифікації ризиків та їхнього впливу на фінансово-економічний стан підприємства. Однак невирішеним залишається розроблення цілісної концепції аналізу та оцінки ризиків з урахуванням ризиків, які виникли під час пандемії. Саме на розроблення концепції оцінки, аналізу та вчасну ідентифікацію таких ризиків націлена наша робота, а також на розроблення сучасної класифікації можливих ризиків та загроз для бізнесу.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). В умовах трансформації підприємницьких ризиків, коли існуючі методи і механізми управління ними перестають бути повною мірою адекватними новим реаліям та сучасним викликам, необхідним є розроблення сучасної концепції ризиків, удосконалення їх класифікації та поліпшення існуючих механізмів аналізу та оцінки впливу наслідків на бізнес. Отже, дослідження цих проблем і є основною метою та завданнями наукової статті.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Перш за все з'ясуємо сучасне трактування ризику та основні концепції його існування у сучасних фінансово-економічних відносинах бізнесу. Види ризиків у різні періоди часу змінюються, ці тимчасові зміни можуть коливатися, як і їх поєднання, й інтенсивність впливу на бізнес, але вони присутні постійно, формують базові основи підприємницької діяльності. Це відбувається у динаміці і розвитку підприємницької структури, впливає на розміри і періодичності одержання доходу, а також визначає ціну помилки і міру відповідальності суб'єкта підприємництва. Сьогодні у вітчизняній та зарубіжній літературі представлено безліч підходів, які уточнюють і розширюють поняття підприємницького ризику як із теоретичної, так і з прикладної позиції. Нами було проаналізовано визначення поняття ризику провідними вченими, що займалися даним питанням, результати узагальнено в табл. 1.

Ми пропонуємо під ризиком підприємницької діяльності в умовах сучасних загроз розуміти ступінь, імовірність відхилення від бажаного результату як систему показників, які перебувають у відхиленні фактичного результату від запланованого й які суттєво впливають на діяльність суб'єкта господарювання як зсередини та і з зовні. Аналіз ризиків, що сталися раніше, виступає важливим джерелом ідентифікації ризиків і може стати першим кроком у розробленні внутрішньої класифікації. Для збору інформації про минулі ризики організація повинна формувати бази даних внутрішніх утрат і збирати інформацію із зовнішніх джерел постійно. Пропонуємо розроблену класифікацію сучасних видів ризиків, які, на нашу думку, найсуттєвіше впливають нині на існування і розвиток малого та середнього бізнесу в Україні саме в умовах коронакризи (табл. 2).

У таблиці представлено узагальнений перелік можливих ризиків, сформований з урахуванням макроекономічних проблем, які впливають на порушення структурних пропорцій у розвитку підприємництва. Спираючись на дані, представлені в зазначеній таблиці, можна говорити і про порушення мікроекономічних пропорцій (на рівні окремої підприємницької структури). У разі якщо порушення поширюються на безліч підприємств, це веде до порушення галузевих і територіальних, а далі – й макрое-

Таблиця 1

Визначення ризику в науковій літературі

№	Джерела	Визначення ризику
1.	В.В. Вітлінський, Г.І. Великоіваненко [1, с. 84]	Ризик – ситуація, коли мають місце невизначеність, конфлікт, наявна багатоваріантність і коли одночасно не всі альтернативні варіанти однаковою мірою сприятливі. Автори зазначають, що ризик присутній і є складовим елементом будь-якої управлінської діяльності (менеджменту)
2.	Н.М. Внукова, В.А. Смоляк [2, с. 35]	Ризик – усвідомлення можливості небезпеки виникнення непередбачених утрат очікуваного прибутку, майна, грошей у зв'язку з випадковими змінами умов економічної діяльності, несприятливими обставинами
3.	М.М. Дмитрієв, С.А. Кошечкін [3]	Під підприємницьким ризиком пропонується розуміти сукупність зовнішніх та внутрішніх процесів та явищ, які вимагають від підприємницьких структурних розроблення та реалізації управлінських рішень, спрямованих на мінімізацію втрат та максимізацію можливих переваг в умовах наростаючої невизначеності
4.	Л.І. Донець [4, с. 110]	Ризик загалом слід розглядати як можливість або загрозу відхилення результатів конкретних рішень або дій від очікуваних
5.	І.Ю. Івченко [5, с. 98]	Ризик – об'єктивно-суб'єктивна категорія, пов'язана з подоланням невизначеності, випадковості, конфліктності в ситуації неминучого вибору, що відображає ступінь досягнення суб'єктом очікуваного результату
6.	О.А. Зоріна [6, с. 223]	Ризик – об'єктивна реальність, яку необхідно враховувати під час планування діяльності в майбутньому

Таблиця 2

Розроблена класифікація ризиків для бізнесу в умовах коронакризи

Найменування ризику	Зміст ризику	Чинники ризику	Оцінка ризику	Наслідки ризику
Основний капітал підприємства				
ризик утрати ефективності використання основного капіталу	неприспосовані до змін обладнання та технологія виробництва	недостатній обсяг вкладень у модернізацію виробництв або відсутність таких вкладень узагалі як наслідок простоїв	аналіз показників економічної ефективності використання основного капіталу	зниження обсягу продукції, виробленої з використанням основного капіталу
Фінансовий капітал				
ризик зниження фінансової стійкості	суттєве зниження рівня доходу фірми на одиницю виробленої продукції	зниження платоспроможного попиту на товари і послуги як результат економії та недостатніх доходів покупців	аналіз показників фінансової стійкості підприємства	неможливість забезпечити подальше розвиток і конкурентоспроможність фірми
Трудовий капітал				
ризик зниження ефективності використання робочої сили (недостатній контроль через роботу на дому)	збільшення частки працівників із недостатнім рівнем розвитку людського капіталу (результат дистанційного навчання)	зниження рівня вимог до якості трудового капіталу	аналіз показників використання трудового капіталу	зниження продуктивності праці і збільшення кількості працівників, задіяних у виробничому процесі
Втрата ринку				
ризик зниження платоспроможності покупців через втрату ними доходу	збільшення частки безробітних	зниження доходів населення	маркетинговий аналіз, визначення сегмента та покупної спроможності клієнтів	зниження реалізації, втрата доходу, робота «на склад»
Нормативно-правовий ризик (вплив рішень державних органів влади щодо карантинних умов)				
ризик прийняття органами державної влади рішень, обмежувального характеру	простої виробництва, зупинення діяльності у цілому	зниження доходу, втрата клієнтів, простої обладнання, псування сировини і т. д.	моніторинг нормативно-правових змін	зупинення діяльності, втрата доходів

економічних пропорцій, коли ризики набувають системного характеру. Це вимагає системної роботи не лише на рівні конкретної підприємницької структури, а й на рівні галузі та країни

у цілому. У цій ситуації необхідні управлінські зусилля, які об'єднують фірми, галузеві та територіальні союзи підприємців, а також органи регіональної та державної влади.

Матеріал, представлений у табл. 2, дає змогу зробити висновок, що робота підприємницької структури з управління ризиками повинна будуватися за двома напрямками: мінімізація умов, які формують ризики, і зниження ризиків на рівні даного підприємства. Низка умов носить об'єктивний характер, зокрема до них відносяться зниження купівельної спроможності споживачів і недостатньо високий рівень людського капіталу [7, с. 18]. По відношенню до них управління має бути спрямоване не на усунення ризиків (їх уникнути неможливо в умовах, які існують у всьому світі), а на мінімізацію їх наслідків. Тут може застосовуватися так звана шкала ризиків порушення пропорційності. Умовно її можна уявити як певну послідовність управлінських дій:

1. Підготовка вихідних даних для детального аналізу і прийняття управлінських рішень.

2. Оцінка рівня забезпеченості підприємницької структури факторами виробництва в оптимальних розмірах (у розрізі кількісних і якісних показників) і їхнього впливу на формування ризиків, а також на можливості розвитку фірми і збереження її конкурентних позицій на ринку.

3. Побудова шкали ризику і визначення найбільш проблемних зон для їх усунення або мінімізації [8, с. 185].

Очевидно, що рішення зазначених питань не може проходити у відриві від загальної системи управління функціонування підприємницької структури. Ці дії повинні утворювати важливий системний елемент, що володіє ієрархічною структурою і забезпечує синергетичний ефект розвитку.

Для зниження ймовірності помилок і прорахунків під час оцінки ризику можна запропонувати використання угруповання ризиків за кластерним типом. Останнім часом в управлінні підприємницькою діяльністю все частіше й успішніше застосовуються різного роду рішення, які спираються на використання кластерного підходу. Уважаємо за можливе більш активно використовувати його в управлінні ризиками, причому не лише з позиції держави, до функціональних обов'язків якої входить забезпечення економічної безпеки у цілому, а й безпосередньо з позиції підприємницьких

структур. У цьому разі пропонуємо розподіляти не лише ризики, а й їх інтенсивність і силу впливу на підприємницьку структуру. Відмінною рисою такого підходу є те, що до складу кластера можна включати набір базових заходів, відповідних специфіці виникаючих ризиків і конкретної підприємницької структури. Це здебільшого сприяє скороченню витрат на протидію ризикам, передусім тимчасових.

Пропонуємо таку процедуру оцінки ризику:

1) оцінка кожного з ризиків, зазначених у таблиці;

2) інтегральна оцінка ризиків;

3) визначення сили впливу внутрішніх ризиків;

4) розроблення управлінських рішень із протидії ризикам.

Розглянемо ці етапи. На першому етапі необхідно оцінити рівень впливу кожного з виділених ризиків. Для проведення цієї роботи пропонується використовувати спеціально розроблену для цього шкалу оцінки (табл. 3).

Для можливості швидкого реагування на виникнення ризику пропонуємо малому та середньому підприємству створити відділ реагування, а саме:

1) наявність механізму, що дає змогу оперативно проводити заходи щодо коригування швидкоплинних процесів;

2) проведення специфічної внутрішньої аналітичної роботи, включаючи роботу з документацією, що відбиває ризикові події, їх градацію (постійно існуючі і нові ризики) і характер їхнього впливу на функціонування і розвиток підприємницької структури;

3) вибудовування схем, які демонструють причинно-наслідкові зв'язки між зовнішніми і внутрішніми ризиками [9].

Особливу увагу слід звернути на останню умову, що передбачає комплексний підхід до управління ризиками і формування відповідної системи управління для усунення недоліків в системі управління, до яких слід віднести:

– відсутність системності в роботі з ризиками внаслідок відсутності спеціалізованого підрозділу як самостійної одиниці;

– відсутність ефективної взаємодії між різними структурними підрозділами (виняток становить цілеспрямована робота всіх підрозділів

Таблиця 3

Шкала рівня впливу ризиків на діяльність підприємства під час обмежень через пандемію

Шкала	Рівень шкали	Характеристика рівня шкали
1. Незначний	відсутність помітного впливу ризиків	не викликає необхідність негайної реакції
2. Малий	слабкий вплив ризиків.	передбачає їх подальший моніторинг
3. Середній	помірний вплив ризиків	передбачає реакцію, спрямовану на їх усунення або мінімізацію впливу (у разі неможливості усунути)
4. Високий	значний вплив ризиків	передбачає негайну реакцію на їх дію і коригування принципів роботи підприємницької структури
5. Катастрофічний	руйнівна дія ризиків на ключові напрямки роботи підприємницької структури	передбачає повну зміну стратегії і тактики роботи підприємницької структури, а також залучення значних додаткових коштів на усунення ризиків

із конкретним ризиком, очолювана одним із ключових менеджерів або власником підприємницької структури);

– неефективне використання інструментів боротьби з ризиками;

– епізодичність, фрагментарність заходів із роботи з внутрішніми ризиками;

– відсутність обґрунтованих цільових показників, які повинні бути досягнуті стосовно внутрішніх ризиків.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. У процесі дослідження встановлено, що ризики мають подвійний вплив на підприємницьку діяльність, з одного боку, створюючи бар'єри для її розвитку, а з іншого – стимулюючи пошук нових рішень, що відносяться до нових методів виробництва товарів і послуг, пошуку нових ідей, які будуть пристосовуватися до умов сьогодення, вдосконалення системи управління і забезпечення конкурентоспроможності. Отже, підприємницька діяльність в умовах глобальних кризових явищ, викликаних пандемією COVID-19, характеризується зростанням ступеня впливу на неї різних ризиків, що ускладнює аналіз діючої системи мотивації працівників, спрямованої на корекцію поведінки, що провокує ризики. Це передбачає необхідність організації управлінської діяльності, спрямованої на виявлення і класифікацію профілів ризиків. Доведено, що це – необхідна умова, без виконання якої виникають труднощі у процесі формування та реалізації дієвої стратегії стабільності підприємницької структури.

На основі аналізу різних існуючих підходів до виявлення профілів ризиків запропоновано їх уточнену класифікацію, яка стала основою запропонованої концептуальної послідовності управлінських дій з оцінки ризиків і розроблення стратегічного плану розвитку підприємницької структури. Дана послідовність передбачає здійснення заходів по етапах, які формуються у суворій відповідності з профілями ризиків, що впливають на підприємницьку структуру. Реалізація комплексу управлінських дій у рамках зазначеної послідовності сприяє підвищенню ефективності системи управління ризиками в умовах невизначеності.

Перспективою подальших розвідок стане дослідження і вдосконалення методів реагування на ризики, що виникають, та розроблення дієвого механізму мінімізації наслідків для малого та середнього бізнесу в умовах кризи, спричиненої світовою пандемією.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Вітлінський В.В., Великоіваненко Г.І. Ризикологія в економіці та підприємстві : монографія. Київ : КНЕУ, 2014. 480 с.

2. Внукова Н.М., Смоляк В.А. Економічна оцінка ризику діяльності підприємств: проблеми теорії та практики : монографія. Харків : ІНЖЕК, 2016. 182 с.
3. Дмитрієв М.М., Кошечкін С.А. Кількісний аналіз ризику інвестиційних проєктів. URL: http://www.cfin.ru/finanalysis/quant_risk.shtml (дата звернення: 01.04.2021).
4. Донець Л.І. Економічні ризики та методи їх вимірювання : навчальний посібник. Київ : Центр навч. літ., 2018. 312 с.
5. Івченко І.Ю. Моделювання економічних ризиків і ризикових ситуацій : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2017. 344 с.
6. Зорина О.А. Методи аналізу фінансових ризиків. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку контролю і аналізу*. 2020. № 2(20). С. 221–229.
7. Крамчанінова М.Д., Вахлакова В.В. Пандемії як загрози нового типу для економічної безпеки в умовах глобалізації. *Бізнес Інформ*. 2020. № 11. С. 18–23.
8. Лук'янова В.В. Діагностика ризику діяльності підприємства : монографія. Хмельницький : В.В. Ковальський, 2017. 312 с.
9. Україна після коронакризи – шлях одужання : наукова доповідь / Я.А. Жаліло та ін. Київ : НІСД, 2020. 304 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-06/tezi_virus.pdf (дата звернення: 02.04.2021).

REFERENCES:

1. Vitlinskyj V.V. (2014) *Ryzkologhija v ekonomici ta pidpryjemnyctvi* [Riskology in economics and business]. Kyiv: KNEU. (in Ukrainian)
2. Vnukova N.M. (2016) *Ekonomichna ocinka ryzyku dijalnosti pidpryjemstv: problemy teorii ta praktyky* [Economic risk assessment of enterprises: problems of theory and practice]. Kharkiv: INZhEK. (in Ukrainian)
3. Dmytrijev M.M., Koshechkin S.A. (2019) *Kilkyisnyj analiz ryzyku investytsijnykh proektiv* [Quantitative risk analysis of investment projects]. Available at: http://www.cfin.ru/finanalysis/quant_risk.shtml (accessed 01 April 2021).
4. Donec L.I. (2018) *Ekonomichni ryzyky ta metody jikh vymirjuvannja* [Economic risks and methods of their measurement]. Kyiv: Center for Educational Literature. (in Ukrainian)
5. Ivchenko I.Ju. (2017) *Modeljuvannja ekonomichnykh ryzykiv i ryzykovykh sytuacij* [Modeling of economic risks and risk situations]. Kyiv: Center for Educational Literature. (in Ukrainian)
6. Zorina O.A. (2020) *Metody analizu finansovykh ryzykiv* [Methods of financial risk analysis]. *Problems of theory and methodology of accounting control and analysis*, vol. 2, no. 20, pp. 221–229.
7. Kramchaninova M.D., Vakhakova V.V. (2020) *Pandemiji jak zagrozy novogho typu dlja ekonomichnoji bezpeky v umovakh ghlobalizaciji* [Pandemics as a new type of threat to economic security in the context of globalization]. *Biznes Inform*, vol. 11, pp. 18–23.
8. Luk'janova V.V. (2017) *Diaghnostyka ryzyku dijalnosti pidpryjemstva: monoghracija* [Diagnosis of enterprise risk]. Khmelnytskyj: PP V.V. Kovals'kyj. (in Ukrainian)
9. Zhailo Ja.A., Bazeljuk Ja.B., Kovalivs'ka S.V. ta in. (2020) *Ukraina pislja koronakryzy – shljakh oduzhannja* [Ukraine after the corona crisis is a way of recovery]. *Nacionalnyj instytut stratehichnykh doslidzhenj*. Available at: https://niss.gov.ua/sites/default/2020-06/tezi_virus.pdf (accessed 02 April 2021).